

Адријана ЗубићБиблиотека Машинског факултета
Универзитета у Београду
azubic@mas.bg.ac.rs

УДК: 004.42

COBISS.SR:025.4.03:378
(497.11 Београд)

DOI: 10.7251/BSCSR1405160Z

ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКИХ ДИСЕРТАЦИЈА, МАГИСТАРСКИХ И ДИПЛОМСКИХ РАДОВА У БИБЛИОТЕЦИ МАШИНСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Сажетак: Напретком информационе технологије коришћење електронских извора постаје приоритетно у области високог образовања. Данашњи корисник библиотеке, нарочито истраживач, очекује једноставан и брз приступ информацијама уз оптимално коришћење електронских медија. Академско окружење је једна од првих средина у којој су заживеле електронске публикације које значајно олакшавају дисеминацију информација, убрзавају истраживања, обogaћују образовање и обезбеђују заједничко коришћење знања. У складу са трендовима на светским универзитетима, Машински факултет Универзитета у Београду је у циљу формирања институционалног репозиторијума 2005. године донео Правилник о форми и начину архивирања докторских, магистарских и дипломских радова у Библиотеци Машинског факултета којим се кандидат обавезује да поред штампане верзије рада библиотеци достави и идентичну електронску верзију у виду фајла у PDF/A формату. Електронске публикације које се достављају библиотеци део су библиотечког фонда, налазе се на локалном серверу а метаподаци о њима укључени су у узајамни електронски каталог COBISS.SR. Овај Правилник је „претеча“ Упутства за формирање репозиторијума докторских дисертација које је прошле године донео Сенат Универзитета у Београду, којим се кандидати обавезују да поред штампаног примерка доставе и електронску верзију дисертације факултетској и универзитетској служби.

Рад садржи нумерички приказ библиографских записа поменутих електронских радова у локалној бази у периоду од 2006. до 2012. године и анализу њихове заступљености у систему узајамне каталогизације COBISS.SR. Наведени подаци су подстицајан показатељ да архивирање дипломских, мастер и докторских радова у електронској форми

треба да заживи у академским библиотекама као пракса која ће резултирати порастом броја електронских извора, видљивошћу њихових метаподатака у електронском каталогу, учесталијим коришћењем фонда и бржом и лакшом дисеминацијом информација. Обавеза формирања репозиторијума докторских дисертација коју је прописао Универзитет свакако ће допринети да академске библиотеке на овај начин преузму што већу и значајнију улогу у обликовању будућности високог образовања.

Кључне речи: електронски извори, академске библиотеке, репозиторијум, COBISS.SR

Развој информационих технологија довео је до значајног унапређења при складиштењу различитих врста података, пре свега електронских извора. Нове генерације одрасле уз интернет захтевају од библиотека да постану водич до квалитетних и проверених информација за академску популацију. Истраживачи данас очекују брзу дисеминацију релевантних информација и једноставан приступ најновијим подацима из области којом се баве уз оптимално коришћење електронских медија. У том циљу, електронски извори и електронски каталог библиотеке је незаобилазна услуга коју савремена академска библиотека мора да понуди својим корисницима као неопходно средство помоћу кога се открива фонд библиотеке и омогућава квалитетан научно-истраживачки рад. Библиотеке високошколских установа као део библиотечко-информационог система треба да буду укључене у систем узајамне каталогизације, Конзорцијум за обједињену набавку, мреже дигиталних репозиторија и друге националне и међународне програме и пројекте којима се библиотечке услуге подижу на виши ниво, примерен друштву знања и којим се промовише општа доступност информационих извора [1].

Примена Правилника о форми и начину архивирања докторских, магистарских и дипломских радова

У складу са потребама технолошки оријентисане академске популације и трендовима на светским универзитетима, Машински факултет Универзитета у Београду је у циљу формирања институционалног репозиторијума 2005. године усвојио Правилник о форми и начину архивирања докторских, магистарских и дипломских радова. У складу са Правилником кандидат је обавезан да библиотеци достави рад у штампаној форми и идентичну електронску верзију у виду фајла у PDF формату [2]. Електронске верзије радова се достављају библиотеци на физичком носиоцу (CD-ROM или DVD) и они чине саставни део библиотечног фонда; електронски фајлови су смештени на локалном серверу установе као део институционалног репозиторијума, а библиографски подаци о радовима су укључени у узајамни електронски каталог COBISS.SR.

Оваква пракса архивирања дигиталних садржаја се показала вишеструко корисном. Академска популација радије користи електронска издања зато што су актуелна, мултимедијална, флуидна, динамичка, отворена за вишеаспектна и интерактивна претраживања [3], те је обавеза достављања електронских верзија и њихова доступност значајно допринела већој учесталости њиховог коришћења. Високошколске, више од свих других типова библиотека, теже изbalансираности својих фондова коју је тешко постићи, како због високих захтева својих корисника, тако због подређености факултетима који не издвајају увек довољно средстава за набавку грађе [3], па је овај начин архивирања корисан и економичан вид попуњавања фонда актуелном тематиком из одређених области. Како се обавеза достављања дипломских радова односи искључиво на електронску а не и штампану форму, постиже се велика уштеда у смештајном простору.

Успешна пракса архивирања електронских радова у нашој библиотеци резултирала је имплементацијом овог модела у Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација које је донео Сенат Универзитета у Београду и које је на снази од прошле године. У циљу формирања регистра и базе у електронском облику свих докторских дисертација одбрањених на Универзитету у Београду, прописаног Правилником о докторским студијама, кандидат обавезно предаје један укоричен штампани примерак докторске дисертације и електронску верзију надлежној факултетској и универзитетској служби, за потребе похрањивања у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду PHAIDRA¹. Електронска верзија докторске дисертације предаје се у облику фајла у PDF формату чији је садржај идентичан штампаној дисертацији. Штампана и електронска верзија дисертације похрањује се у матичну универзитетску библиотеку као и библиотеку матичне установе на којој је дисертација одбрањена [4].

Упутством за формирање репозиторијума докторских дисертација обезбеђено је да академске библиотеке у Србији у виду обавезног примерка добијају и електронску верзију дисертације, што ће свакако донети позитивне резултате са више аспеката: приметан пораст електронских извора у фонду, видљивост библиографских података у узајамном каталогу и трајно архивирање универзитетских публикација у дигитални репозиторијум PHAIDRA.

Методe описа електронских извора и претраживање

Библиографски подаци свих електронских извора у библиотеци укључени су у узајамни електронски каталог COBISS.SR у складу са Међународним стандардом за библиографски опис електронских извора ISBD(ER). У случа-

¹ Permanent Hosting, Archiving and Indexing of Digital Resources and Assets

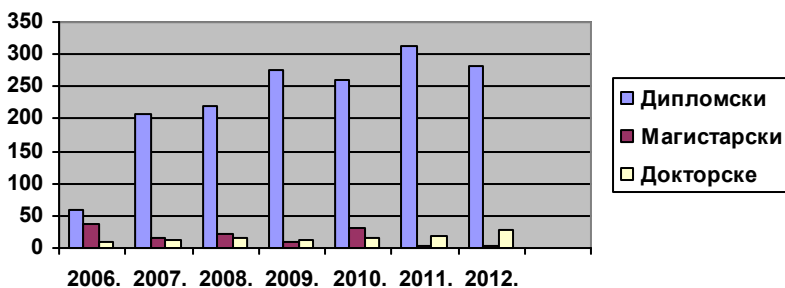
јевима када је публикација доступна на различитим типовима физичких носилаца или када је у другачијем излазном медију или приказаном формату ISBD(ER) стандард дозвољава примену неке од две методе описа: сваки посебан физички носилац може се описати у истом библиографском запису где сваки носилац заузима посебан ред, или другачије, груписани у јединствени низ у опису; и сваки посебан физички носилац може се описати у одвојеном библиографском запису [5].

Како стандард дозвољава могућност обраде на два начина, при доношењу одлуке за коју варијанту се одредити неопходно је имати у виду претраживање у електронском каталогу и потребе корисника, односно шта се којом варијантом добија. [6]. Да не би дошло до неуједначене обраде исте врсте грађе, у COBISS.SR систему препорука редакционог одбора је да сваки физички носилац заузима један библиографски запис; према томе, електронске тезе и дисертације се обрађују као самосталан запис у маски за некњижну грађу. У узајамном каталогу постоји мањи број записа који су креирани на начин који стандард такође прописује, тако што су штампана и електронска верзија рада описане у једном библиографском запису, у маски за монографске публикације. У овом случају електронска верзија рада се описује као прилог у пољу 421 које га повезује са матичном публикацијом.

Резултати претраживања локалне базе Библиотеке Машинског факултета и узајамне базе COBISS.SR дају јасну слику у којој мери је пракса обавезног примерка електронских теза и дисертација допринела порасту библиографских записа у узајамној бази. Употребом префикса RT=1 добијамо записе који у пољу 001 (идентификатор записа) имају унету шифру **b** као податак да је реч о електронском извору. Овај начин претраге даће резултате само

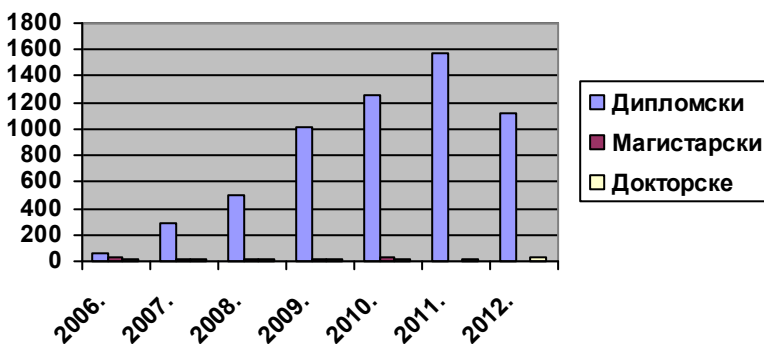
код оних записа који су креирани као самостални електронски извори (прилог 1).

Година	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Укупно
Дипломски	60	206	219	276	260	313	283	1617
Магистарски	36	17	22	10	30	3	4	122
Докторске	10	13	15	11	15	20	28	112
Укупно	106	236	256	297	305	336	315	1851

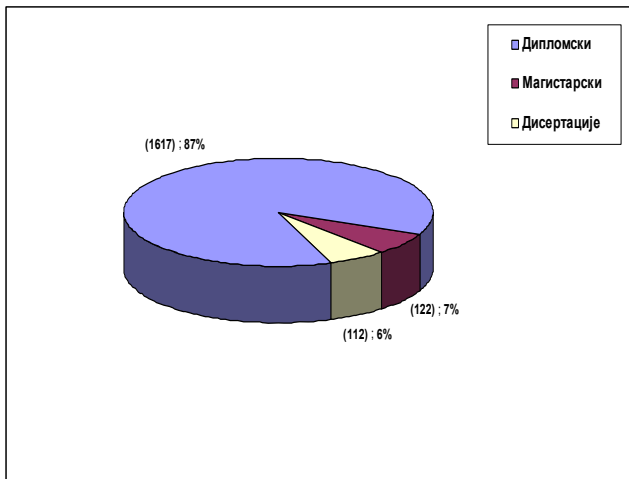
Графикон 1. Записи електронских радова на годишњем нивоу у локалној бази МФБГ

Година	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Укупно
Дипломски	60	293	499	1017	1256	1574	1126	5825
Магистарски	36	17	22	10	31	3	5	124
Докторске	10	13	15	11	16	20	28	113
Укупно	106	323	536	1038	1303	1597	1159	6062

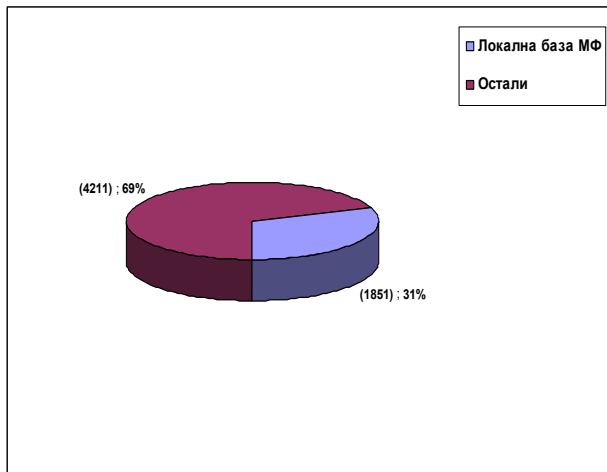

Графикон 2. Записи електронских радова на годишњем нивоу у узајамној бази COBISS.SR

Нумерички подаци су показатељ доприноса електронских записа креираних у локалној бази целокупном систему COBISS.SR: у наведеном шестогодишњем периоду од укупно 237 записа електронских верзија докторских дисертација и магистарских радова, 234 је креирано у локалној бази библиотеке Машинског факултета. Број електронских дипломских радова је значајно већи у узајамној бази, 6062 записа насупрот 1617 у локалној бази, као резултат праксе библиотека да услед недостатка простора не чувају штампане дипломске радове већ искључиво електронске верзије.

Слика 1.
Записи електронских радова креираних
у локалној бази МФБГ

Слика 2.
Однос записа креираних у МФБГ и
осталих чланица COBISS.SR

Електронске записе креиране као прилог штампаној публикацији не можемо пронаћи помоћу упита RT=I, јер нису описани као самостални електронски извори. Ове радове можемо пронаћи помоћу префикса GM=*Elektronski izvor* који се односи на податак у пољу 200b и који објашњава врсту грађе којој јединица припада (прилог 2). Овим начином претраживања нећемо добити само електронске радове већ и друге прилоге, презентације и сличне електронске допуне штампаној публикацији. Израду једног записа за оба носиоца раде библиотеке које електронску верзију физички чувају уз штампани рад. Како се електронски радови у библиотеци Машинског факултета смештају у простор за некњижну грађу, односно не чине физичку целину са штампаним примерком, израда два самостална записа сваког носиоца грађе је сасвим примерена.

У COBISS.SR систему се примењује још једна варијанта архивирања електронских радова, нарочито корисна за библиотеке које се одреде да у свом фонду не чувају физички примерак електронских извора. У овом случају рад у дигиталној форми се трајно учитава у универзитетски дигитални репозиторијум PHAIDRA и третира се као електронски извор са даљинским приступом. Библиографски опис рада у електронском каталогу допуњава се пољем 856c у које се уносе подаци о локацији приступа, односно линк на коме се налази учитани објекат (прилог 3). При претраживању записа са попуњеном интернет адресом у пољу 856c користи се префикс UR=. Овакав начин архивирања радова омогућава корисницима да приступе документу директно преко библиографског записа у OPAC-у, а дигиталну грађу обезбеђује од ризика губитка. Тиме се остварује један од основних предуслова квалитетног образовног и научно-истраживачког рада, обезбеђивање трајног приступа дигиталној грађи.

Закључак

Збирка библиотеке је заједничка одговорност библиотеке и институције-оснивача. Највећи део грађе академских институција ће у будућности бити дигиталног порекла те ће ове збирке имати све већи значај за стварање научног и информационог наслеђа за будуће генерације. Њеним корисницима је потребна стандардизована и лако приступачна средина са електронским садржајима. Позитивно искуство наше библиотеке може да послужи као подстицај да архивирање дипломских, мастер и докторских радова у електронској форми треба да заживи у академским библиотекама као пракса која ће резултирати порастом броја електронских извора у фонду, видљивошћу њихових метаподатака у електронском каталогу, учесталијим коришћењем и бржом и лакшом дисеминацијом информација. На овај начин академске библиотеке ће се прилагодити новим задацима и изазовима који захтевају активније учешће у наставно-научном процесу, а тиме преузети значајнију улогу и одговорност у обликовању будућности високог образовања.

Литература

1. Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке [on-line]. Доступно преко: <http://zbus.rs/lat/index.php?a=visokoskolske&b=latinica&c=devet&d=jedan#> [25.3.2013.]
2. Правилник о форми и начину архивирања докторских, магистарских и дипломских радова у Библиотеци Машинског факултета [on-line]. Доступно преко: http://www.mas.bg.ac.rs//down/Dr_Mr_Dipl_051211-pravilnik.pdf
3. Вранеш А. Марковић Љ. (2008). Лице и наличје електронске библиотеке. Међународна научна конференција Електронска библиотека, Београд, 25-28. 09. 2008, 93-101.
4. Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација [on-line]. Доступно преко: <http://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/glasnikzakoni/166GlasnikUni.pdf> [25.3.2013.]

5. ISBD(ER) Међународни стандардни библиографски опис електронских извора [on-line]. Доступно преко:
http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=840 [25.3.2013.]
6. Родаљевић Д. (2007). Библиографски опис електронских извора у COBISS.NET окружењу. Глас библиотеке, 14, 49-73
7. Јеремић, В. (2010). Јачање партнерства академских библиотека и факултета као предуслов унапређења наставно-научног процеса. Библиотекар, 1/4, 9-25.

Прилози

**1. ID=514010019 LN=0000011320 N V1 15.11.2012 MFBG::ADRIJANA
COBISS3: 15.11.2012 MFBG::ADRIJANA**

- 001** an - novi zapis **bl** - **elektronski izvori** cm - monografska publikacija d0 - nema hierarhijskog odnosa t2.08 - doktorska disertacija 7ba - latinica
100 c2012 hssc - * srpski == vidi_SRP lba - latinica
1010 ascc - * srpski == vidi_SRP dsc - * srpski == vidi_SRP deng - engleski
102 asrb - Srbija
105 bm - doktorska disertacija
135 ad - tekst bh -.CD-ROM
2000 aAnaliza otpornosti na lom materijala za veštački kuk **bElektronski izvor** edoktorska disertacija dFracture behaviour analysis of artificial hip edoctoral dissertation fKatarina G. Čolić
210 aBeograd c[K. Čolić] d2012
215 a1 elektronski optički disk (CD-ROM) ctekst, slika d12 cm
300 aNaslov sa nasl. ekrana
320 aRezime; Abstract
320 aBibliografija.
337 aCD-ROM čitač.

2. ID=512303786 M V3 31.05.2012 SFBG::LJILJANA

Updated: 31.05.2012 SFBG::LJILJANA

- 001** ac - ispravljeni zapis **bb** - **tekstualna građa, rukopis** cm - monografska publikacija d0 - nema hierarhijskog odnosa 7ba - latinica t2.08 - doktorska disertacija
010 bKarton
100 c2012 hssc - * srpski == vidi_SRP ek - odrasli, ozbiljna (nije lepa knji .) ib1 - transliteracija, COBISS za irilicu lba - latinica
1010 ascc - * srpski == vidi_SRP dsc - * srpski == vidi_SRP deng - engleski
102 asrb - Srbija bcs - Centralna Srbija
105 aa - ilustracije bm - doktorska disertacija

106 ah - rukopis

2000 aPrilog određivanju transportnih linija plovidbi kontejnerskih brodova na unutrašnjim plovnim putevima edoktorska disertacija fVladislav Maraš

210 aBeograd c[V. Maraš] d2012

215 aXIV, 272 str. cilustr. d30 cm

320 aBibliografija: str. 239-250

421 112000 aPrilog određivanju transportnih linija plovidbi kontejnerskih brodova na unutrašnjim plovnim putevima bElektronski izvor edoktorska disertacija fVladislav Maraš 1215 a1 elektronski optički disk (CD-ROM) d12 cm

3. D=513641379 LN=000009456 N V4 07.07.2011 MFBG::DRAGANA Updated: 01.04.2013 MFBG::ADRIJANA

001 an - novi zapis **bl** - **elektronski izvori** cm - monografska publikacija d0 - nema hierarhijskog odnosa t2.11 - diplomski rad 7ba - latinica

100 bd - publikacija, zaključena prilikom izlaska ili u okviru kalendarske god. c2011 ek - odrasli, ozbiljna (nije lepa knji .) g1 - modifikovani zapis hsc - * srpski == vidi SRP ib1 - transliteracija COBISS za irilicu lcb - irilica - srpska

1010 ascc - * srpski == vidi SRP

102 asrb - Srbija bcs - Centralna Srbija

105 bm5 - diplomski rad

135 av - kombinacija bh -, CD-ROM

2000 aPrilagođenje tehnologije zavarivanja parovoda sveže pare izrađenog od čelika klase 12Cr1MoV nakon 100000 časova provedenih u eksploataciji bElektronski izvor ediplomski rad fSa a M. Mladenović

210 aBeograd c[S. Mladenović] d2011

320 aBibliografija

85641uhttp://phaidrabg.bg.ac.rs/o:4019

Electronic Versions Of Doctoral Dissertations, Graduate And Master's Thesis In The Library Of Faculty Of Mechanical Engineering At University Of Belgrade

Abstract: With the development of information technology, the use of electronic resources is becoming a priority in the field of higher education. Today's library user, particularly researcher, expects quick and easy access to information through optimal use of electronic media. The academic environment is one of the first where electronic publications appeared. They help dissemination of information, accelerate research, enrich education and ensure sharing of knowledge. In accordance with current trends in world universities, Faculty of Mechanical Engineering passed a Regulation in

2005 in order to establish institutional repository on the form and manner of archiving theses and dissertations in the Library of the Faculty of Mechanical Engineering, which requires a candidate to give both printed and an identical electronic version of the paper in the form of the file in the PDF/A format. Electronic publication given to the library becomes a part of library repository. It is put on a local server and metadata are included in electronic catalogue COBISS.SR. This Regulation is preceded by the Manual on repository forming of doctor dissertations passed by the Senate of the Belgrade University. Namely, candidates are obliged to give both printed and electronic versions of the dissertation to faculty and university library.

The paper has numerical bibliography database from 2006. to 2012. as well as analysis of its representation in the system of mutual cataloguing COBISS.SR.

Above mentioned data show that archiving dissertations and thesis in electronic form should start in academic libraries and help increase number of electronic sources, visibility of their metadata in electronic catalogue, more frequent use of library repository and easier and faster dissemination of information. The obligatory repository formation of doctor dissertations passed by the University will help academic libraries become an important part of higher education system.

Keywords: електронич ресурсес, академич либраниес, репоситору, ЦОБИСС.СР

Биографија

Адријана Зубић је рођена 10.08.1975. године у Требињу, БиХ. Дипломирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду, смер Библиотекарство и информатика. Постдипломске студије- мастер завршила у Београду на студијском програму Библиотекарство и информатика, на тему „Институционални репозиторијуми научних информација“. Објавила је стручне радове: Библиографија докторских дисертација одбрањених на Машинском факултету Универзитета у Београду 1955-2007, Библиографија магистарских теза одбрањених на Машинском факултету Универзитета у Београду 1966-2007 и Приказ књиге Високошколске библиотеке Александар Вранеш.